J. C. Köhler.

Verslag eener reis in de

Lampongsche Districten

XXI:-
262

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL R.I.

Tanggal : 29-7-2010
Nomor Induk : 10908/PN-Museum/10
BIB - ID : 931560
ITEM - ID : 21212502O
Asal : Museum Pusat

285.100

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

3'
XXI, 262

VERSLAG

EENER REIS IN DE

LAMPONGSCHE DISTRIKTEN

DOOR

J. C. HÖHLER,

Civielen en militairen gezaghebber aldaar.

De groote kommunikatie weg loopt in eene noordelijke rigting van Telok Betong tot Manggala aan de rivier Toelang Bawang.

Tusschen deze twee plaatsen, een afstand van 83 palen, loopt een vrij goede weg, die echter nog voor veel verbetering vatbaar is, doch waartoe echter de middelen ontbreken. De voornaamste hinderpalen daartegen zijn:

1e. de betrekkelijk weinige aan den weg gelegen kampongs, waarvan de meesten slecht bevolkt zijn;

2e. de groote afstanden der kampongs waaruit het werkvolk tot het schoonmaken en onderhouden moet worden opgeroepen, dat daardoor slechts eenmaal in het jaar kan geschieden;

3e. de weinige middelen om een vereischt toezigt te houden.

Deze weg is de eenige groote weg der Lampongs, welke men, na verbetering, met voertuig zou kunnen gebruiken; overal elders treft men slechts breede voet- of boschpaden aan.

Gedurende 12 palen klimt en daalt de weg tot Natar; het terrein wordt van daar af meer vlak tot Manggala.

PERPUSTAKAAN NASIONAL R.I.
BAT.

De kampongs Penningahan (paal 4), Kedaton (paal 5) Radja Bassa (paal 7½), en Natar (paal 12), zijn niet zee aanzienlijk; de beide eersten zijn tamelijk bevolkt; de gegoed heid der bewoners is zeer gering. Bij de kampong Pen ningahan zijn de verlaten rijstvelden weder bewaterd, ter wijl men bezig is eenen klappertuin aan te leggen; hie en daar langs den weg tot Natar treft men regelmatig aan gelegde pepertuinen aan.

De kampong Natar, gelegen aan het in een tamelijk diep bed stroomend riviertje Napal, in eenigzins heuvelachti terrein, is als etappeplaats aangenaam gelegen; de gering bevolking houdt zich onledig met het planten van rijst ladangs, boomwol en een weinig peper, voor het aanleggen van sawahvelden is het terrein niet geschikt, uit gebre aan water.

Op eene halve paal afstand, noordelijk van Natar, tref men, oostelijk van den weg, warme bronnen aan, welke op verscheidene plaatsen uit eenen kleiachtigen bodem op wellen.

Van af deze bronnen is het terrein, waardoor de groote weg loopt, gedurende één paal afstand, zeer laag en in de westmoesson gedeeltelijk onder water; het onderhoud van den weg kost hier veel moeite. Achter deze lage streek wordt de grond zandiger en vormt eene uitgestrekte vlakte naar de zijde der Sekampong rivier, nu en dan afgebroken door diepe beddingen van kleine bergstroomen, begroeid met ondoordringbaar bosch, afgewisseld door alang-alang velden en laag terrein, dat in de westmoesson onder water loopt, zonder evenwel bepaalde moerassen daar te stellen.

Tusschen Natar en Tiganennang Selatan (paal 21), een afstand van negen palen, treft men geene kampong aan.

De rivier Sekampong scheidt de kampongs Tiganennang Selatan en Oetaran van elkander en doorsnijdt den weg; de verbinding tusschen de beide kampongs geschiedt door

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

middel van een op twee sampans rustend vlot, dat als eene pont aan een' op beide oevers bevestigden langen rotan wordt overgetrokken; deze pont wordt door de bevolking der beide kampongs onderhouden; voor de overvaart wordt niets betaald; zulks wordt beschouwd als heerendienst.

De Sekampong ontstaat op de oostelijke afhelling van de Keizerspiek uit zes kleine bergstroomen, welke zich verder benedenwaarts tot twee vereenigen. Even vóór de kampong Negara Boemie valt de rivier Ridoe in haar en ontstaat er bij die kampong, bij grooten toevloed van water uit het gebergte, eene uitzetting der rivier. Na de Ridoe te hebben opgenomen loopt de Sekampong, met vele kronkelingen, van het Zuidwesten naar het Noordoosten en vloeit, voorbij de Laboean Blanga, in de Java zee; zij wordt in haren loop versterkt door de Emah en Watas en nog eenige kleinere riviertjes, is tamelijk breed en, voor handelspraauwen, tot de kampong Assahan bevaarbaar.

Alle bewoners, welke aan de Sekampong en de in haar uitstroomende wateren wonen, behooren tot het distrikt van dien naam, hetwelk door den grooten weg in twee deelen wordt gesplitst; wordende het regts van den weg gelegen Sekampong- Ilier en het links gelegen gedeelte Sekampong-Oedik genoemd.

Van den oorsprong der rivier tot aan Tiganennang of het westelijk van den grooten weg gelegen terrein, is de grond geschikt voor de peperkultuur; in het lagere terrein of beneden gedeelte, treft men alleen pepertuinen aan op den noordelijk zacht afhellenden bergrug van den Radja Bassa, welke zich tot aan de rivier Sekampong uitstrekt, en in het landschap Maringai.

Voor den rijstbouw biedt de Sekampong rivier geen voordeel aan, en ik vermeen te kunnen zeggen, dat het aanleggen van sawahvelden onmogelijk is, op grond:

1e. dat de rivier eene te diepe bedding en zeer hooge en

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

steile oevers heeft, waardoor het aanleggen van waterleidingen onmogelijk wordt;

2e. dat, wanneer die mogelijkheid bestond, er voor zoodanigen reuzenarbeid handen zouden ontbreken, daar men eerst het terrein van boomen en wildernis moet zuiveren vóór men tot het graven der waterleiding kan overgaan;

3e. dat de takken, waardoor de Sekampong in haren loop versterkt wordt, mede niet dienstbaar zijn te maken, daar dezelven in de oostmoesson bijna droog zijn;

4e. dat, in de westmoesson, de rivier en hare takken zoodanig zwellen, dat zij het omliggende terrein voor een gedeelte onder water zetten, zoodat de grond voor geene beplanting meer geschikt is.

Het geheele distrikt Sekampong is rijk aan gom-elastiek, hier onder den naam van kakaret of kolelet bekend, zoo mede verscheidene goede houtsoorten, hars en rotansoorten.

Een groot gedeelte jongelieden houden zich onledig met het verzamelen van gom-elastiek; terwijl de overige bevolking ladangs maakt, waarin rijst, boomwol, djagong, obies, tabak, enz. geplant wordt.

De rijstproduktie is echter niet altijd voldoende voor de bevolking en moet er van Java veelal rijst worden aangevoerd, om in de behoefte te voorzien; de hoofdoorzaken daarvan kunnen toegeschreven worden:

1e. aan het aantal jongelieden, die zich met het inzamelen van boschprodukten bezig houden, waardoor zij zich aan den veldarbeid onttrekken. De goede prijs, welke voor de gom-elastiek betaald wordt, zoude hun echter schadeloos kunnen stellen, wanneer zij niet aan het spel verslaafd waren, zoodat zij, in plaats van met geld naar hunne woonplaatsen terug te keeren, zich opnieuw naar de bosschen begeven, om middelen te verzamelen om hunne lusten te bevredigen; dit onophoudelijk zwervende leven geeft hun dan

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

ook een bleek en ziekelijk aanzien, dat zeer afsteekt bij dat van hen die zich met den veldarbeid onledig houden;

2e. aan het niet genoegzaam planten van rijst. De Lamponger rekent zelden op eenen slechten oogst; niettegenstaande veelmaals ondervonden misgewassen, maakt hij zijne ladang het eene jaar zelden grooter dan het andere.

De kampongs Tiganennang Selatan en Oetaran kan men als de hoofdplaats van het distrikt aannemen; zij zijn leiden tamelijk goed bevolkt en tellen vele houten huizen, waarvan de daken met kleine bamboe sirappen zijn gedekt.

Het distrikt Sekampong heeft geen distriktshoofd of anderen Gouvernements ambtenaar, maar staat onder den Regent van Telok Betong, wiens middelen ontoereikend zijn, om een naauwkeurig toezigt te houden; het weinige gezag, waaraan dit distrikt onderworpen is geweest, heeft een' zigtbaren invloed daarop uitgeoefend.

Van Tiganennang Selatan en Oetaran loopt de weg over zandigen grond, door digt bosch, langs de Oemboel Halem (paal 26½) en de kampong Kabagoes-an (paal 29½) aan het riviertje van dien naam; het is een klein plaatsje van zes huizen in onvruchtbaar terrein gelegen en heeft alleen als etappeplaats eenige waarde; achter de kampong treft men eene tamelijk uitgestrekte vlakte aan, welke echter, volgens de verklaring van het hoofd, voor bebouwing weinig geschiktheid heeft. De weinige bewoners houden zich onledig met het maken van ladangs.

Goenong Sogi (paal 39) is eene groote welvarende kampong aan de rivier Sepoeti, welke hier den grooten weg doorsnijdt. Deze ontspringt aan den voet van den berg Doempoe bij de kampong Tankiet Soedoe-soedoe. Zij wordt in haren loop versterkt door de rivieren Probian, Wahaija, Pangaboeang, Troesan, en Pagadoengan, welke laatste ontstaat uit de zamenvloeijing van de Soekadana en

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

de Batang-hari, loopt voorbij Koripan, Kommering, Goenong Sogi, Lean, Seringkibo en vijftien kleinere kampongs, en valt, kort nadat zij de Pagadoengan in haren loop heeft opgenomen, in de Java zee. Zij is tot Seringkibo, en hare zijtak de Pagadoengan, tot de kampong Rantojojo voor groote praauwen bevaarbaar; verder op geschiedt het vervoer van produkten of handelsartikelen door kleine praauwen of kano's. Ook deze rivier biedt, om dezelfde redenen als bij de Sekampong rivier zijn vermeld, geene voordeelen aan tot het aanleggen van sawahvelden en, buiten de aan hare oevers gelegen kampongs, vindt men niets dan wildernis, welke alleen door eene ladang of oemboel wordt afgebroken. De omstreken van Goenong Sogi zijn zandig, terwijl de rivier aldaar in de westmoesson verre buiten hare oevers treedt.

Na met een vlot over de rivier te zijn gezet komt men aan Tapoes (paal 40), eene kleine kampong mede aan de Sepoeti; de weg loopt door bosch en alang-alangvelden, wordt door verschillende kleine beekjes doorsneden, waarover houten of bamboe bruggen zijn gelegd, tot Tarabangi (paal 46). Tarabangi is de hoofdplaats van het distrikt Sepoeti en was vroeger de zetel van het bestuur. Gelegen aan den linkeroever der rivier Pangaboeang, door open terrein omringd, heeft deze plaats, na het verlaten der wildernis welke den grooten weg begrenst, iets aangenaams voor het oog, hetwelk nog vermeerderd wordt door eenige met pannen gedekte huizen, welke hunne roode kleur reeds op eenen afstand vertoonen en zeer afsteken bij de teringachtige atap of sirap daken der omliggende woningen.

De rivier Pangaboeang, welke men met een vlot wordt overgezet, ontspringt aan den Noordoostelijken voet van de Soedoe Soedoe, loopt nagenoeg in evenwijdige rigting met de Sepoeti, wordt in haren loop versterkt door de Kapoean en de Lampoijang, stroomt voorbij de kampongs Blimbangan, Pagger en Tarabangi, en valt, beneden de kampong Mataram, in de Sepoeti.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Hoewel het terrein, over het algemeen, eene groote vlakte vertoont, en de vruchtbaarheid van den grond in de nabijheid der rivieren niets te wenschen overlaat door de jaarlijksche overstroomingen, zoo verdient het echter opmerking, dat de vele rivieren en beken, waardoor het land doorsneden wordt, in de oostmoesson, door haar diep bed en hooge en steile oevers, niet voor kultures zijn dienstbaar te maken, terwijl zulks in de westmoesson door overstroomingen belet wordt. Sawahvelden treft men in het distrikt Sepoeti niet meer aan; de vroegere door de alhier geplaatste mantries der kultures aangelegd, hebben geene vruchten gedragen; op den tijd dat de sawah's bebouwd moesten worden had men geen water, en wanneer de regen beken en rivieren deed zwellen, te veel, zoodat het terrein onder water werd gezet. Daar de gronden geschikt tot het aanleggen van natte rijstvelden bovendien zeer gering waren, kon de geheele bevolking van iedere kampong daaraan geen deel nemen; het gevolg daarvan was, dat zij, die hunne rijst in ladangs hadden gebouwd den oogst reeds in de schuren hadden, terwijl die der sawahvelden mislukt was of weinig produkt had opgeleverd, waardoor de laatsten verpligt waren om rijst bij de eersten te koopen. Na pogingen en beproevingen van 2 en 3 jaren in de hoop op beter en meer produkt, te leur gesteld, zonder onderrigt en overtuigd van het niet slagen van hunnen arbeid aan hun zelven overgelaten, had men de weinige sawahvelden laten liggen en was men weder tot den rijstbouw in de ladangs overgegaan.

Het is den hoofden en bevolking zeer goed bewust dat de rijst der sawahvelden beter is en zij zijn zeer daartoe genegen, maar verklaren het terrein ongeschikt. De Pangerang distriktshoofd van Tarabangi heeft, gedurende zeven jaren dat

hij sawahvelden bebouwt, slechts twee malen oogst gehad; vijfmalen is dezelve mislukt uit gebrek aan water. De door mij bezigtigde waterleidingen bewijzen, dat er te Tarabangi door het hoofd geen arbeid gespaard is, om tot een gewenscht resultaat te komen; men heeft zelfs groote dammen gelegd, om eenige beken eenen anderen loop te geven, doch de hoeveelheid water is te gering. In den tegenwoordigen tijd staat er geen drie duimen water in de leiding en is de toevoer uit de beek onnoembaar. Op mijn verzoek zal het distriktshoofd nogmaals beproeven om eene goede uitkomst te erlangen, doch ik vermeen te mogen aannemen, dat het door mij bezochte terrein (naar mijne geringe kultuurkennis) niet geschikt is voor het aanleggen van sawahvelden.

Pepertuinen treft men alleen aan de rivier Batanghari in het beneden gedcelte van het distrikt. In het bovengedeelte is de grond voor die kultuur niet dienstbaar.

Voor de koffijkultuur schijnt de grond almede geene geschiktheid te hebben, en alle door de mantries der kultures aangeplante boomen zijn gestorven; alleen in de nabijheid der kampongs treft men hier en daar eenige boomen aan.

De hoofden verklaren, dat, op één voet onder den grond men veelal eene soort van rooden steen aantreft welke zij krekib noemen, en, wanneer de wortel van den koffijboom daarop stoot de, boom begint te kwijnen, nog eenigen tijd blijft leven zonder vruchten te dragen, en eindelijk uitsterft. Bij een onderzoek van den grond op verschillende plaatsen is mij dan ook gebleken, dat men de hier bovengenoemde roode steensoort dikwijls aantreft.

In het bovengedeelte van het distrikt in het meer bergachtige terrein, schijnt de grond meer geschiktheid te hebben en vindt men, bij de kampong Gedong Horta, een regelmatig aangelegden koffijtuin.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Boomwol wordt alleen in enkele streken geplant, daar ook de grond voor die kultuur te schraal schijnt te zijn.

De rijst, welke in het distrikt uit de ladangs verkregen wordt, is meestal voldoende voor de behoefte, zelfs wordt er nu en dan nog eene geringe hoeveelheid uitgevoerd. Deze rijst kan in den bolster tot twee jaren lang bewaard worden; eens daarvan ontdaan gaat zij spoedig tot bederf over.

Tabak, suikerriet en indigo worden, tot eigen gebruik, door de bevolking aangeplant.

De vrouwen houden zich onledig met het weven van sarongs en tapis, het verwen van katoen en de zijdeteelt; alles hoogst eenvoudig en ten behoeve van het huisgezin.

Van Tarabangi rigtte ik mij oostwaarts, de rivier afzakkende, naar Seringkibo.

De praauwen, welke men als vervoermiddel bezigt, zijn lang en smal, het ligchaam bestaat uit eenen uitgeholden boom, waarop een dak van kadjangmatten is gemaakt; deze vaartuigen gaan zeer ondiep en zijn goed bemand, doch, niettegenstaande dat, heeft men, in den tegenwoordigen tijd, vier dagen noodig om te Seringkibo te komen, waarvan men twee nachten aan den oever in het bosch moet verblijven.

De kampongs, zoowel aan de rivier Sepoeti als Pangaboeang, zijn weinig in getal, niet zeer groot en onaanzienlijk, en het daar tusschen gelegen terrein is niets dan bosch, waarin men de schoonste houtsoorten aantreft.

Meer van den oever verwijderd vindt men nu en dan eene ladang of oemboel.

Seringkibo, nagenoeg 12 uren oostelijk van Tarabangi, op den heuvelachtigen linker oever der rivier Sepoeti, is de eerste handelsplaats van het distrikt. De voornaamste uitvoer bestaat in hars, rotan, en mangarawa planken; de invoer in zout, kains, sitsen, gambier, aardewerk, pannen, parangs, enz. Als houtstapelplaats is Seringkibo uitmuntend gelegen,

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

daar het vervoer der balken uit de bosschen met gemak langs de rivier Sepoeti zoowel als de Pangaboeang en andere takken kan plaats hebben.

De hier meest voorkomende houtsoorten zijn de medang, ringas en boengor voor scheepsbouw, balken en stijlen; de mangarawa voor planken, sirappen en latwerk; overigens treft men nog vele andere goede houtsoorten aan.

Rantojojo, eene kampong aan de rivier Pangadoeang, is de tweede handelsplaats van het distrikt. De uitvoer bestaat in peper, boomwol, gom-elastiek, dammar en rotan; de praauwen, welke hier lading innemen, moeten te Seringkibo bij het Gouvernements hoofd uitklaren.

Van Seringkibo keerde ik langs de rivier Pangaboeang terug tot Tarabangi-ilier, en van daar over land langs Tarabangi-agong en Lampoijang naar Tarabangi.

Het terrein tusschen deze plaatsen is weinig bebouwd; bosch en verlaten ladangs wisselen elkander af in de nabijheid van Tarabangi. Hier treft men eene lange smalle moerassige streek gronds, waar men vroeger beproefd had sawahvelden aan te leggen, doch het hoofd verklaarde mij, dat de bevolking er nimmer vruchten van getrokken had.

Peper, koffij of boomwol worden hier niet geplant, in de ladangs bouwt men rijst, djagong, obies en suikerriet, uit welk laatste men suiker bereidt voor huishoudelijk gebruik.

Om het binnenland van meer nabij te leeren kennen zette ik mijne reis westelijk voort, het land dwars doortrekkende naar Boemi-agong.

Het voetpad loopt door digt bosch voorbij de kampongs Tandjong Ratoe Ilier aan de Pangaboeang, langs Kapoean aan de rivier van dien naam, Pagger tot Blimbangan, nagenoeg 15 palen van Tarabangi; al deze kampongs zijn klein en blinken niet uit door schoonheid of regelmatigen bouw.

Van Blimbangan naar Poengok, ongeveer 22 palen, passeert men de rivier Troesan en komt men in het distrikt

Toelang Bawang. Tusschen deze twee plaatsen treft men verscheiden oemboels aan, welke met vruchtbare pagger koffij omringd zijn; de bevolking hield zich onledig met het aanleggen van nieuwe ladangs.

Buiten rijst, djagong, obies, suikerriet en tabak tot eigen gebruik, vindt men hier geene kultuur.

Poengok Toea en Moeda zijn twee aan de rivier Rarem gelegen kampongs, waarvan de eerstgenoemde op den regter en de laatste op den linker oever der rivier is gelegen; beiden zijn niet zeer groot. De rivier Rarem, welke zich verder benedenwaarts bij de kampong Negri Oedjong Karang met de Soengkei vereenigt en alsdan den naam van Waij-kiri aanneemt, valt, bij de kampong Pagger Dewa, in de Waij-kanan, welke alsdan vereenigd den naam van Toelang Bawang aannemen.

Bij Poengok wordt men met een vlot over de Rarem gezet, welke daar reeds zeer breed is en eenen snellen stroom heeft.

Bij Poengok Moeda had men vroeger beproefd om sawah-velden aan te leggen afhankelijk van regen, doch had men er geene resultaten van kunnen erlangen. Van Poengok naar kampong Toelang Bawang aan de rivier Soengkei, een afstand van omstreeks 15 palen, treft men niets dan digt bosch aan en vindt men, in de nabijheid van het boschpad, geen enkel bebouwd plekje grond; de menigvuldige beken welke men passeert, zijn op dit tijdstip van het jaar bijna droog, en niettegenstaande het terrein zich langzaam verheft, kenmerken zij zich door haar zandig bed, dat, bij sterken toevloed van water, al dieper en dieper uitschuurt, en de hooge oevers doet ontstaan welke de Lampongsche rivieren kenmerken.

De rivier Soengkei ontstaat uit verschillende kleine beekjes in het hoogere terrein, gevormd door den noordelijken afval der Keizerspiek en de daarmede in verband staande bergruggen, stroomt voorbij de kampongs Negri Ratoe, Kota

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Negara, Toelang Bawang en nog zeven kleinere kampongs en vereenigt zich, bij de kampong Negri Oedjong Karang, met de rivier Rarem.

De kampong Negri Toelang Bawang, de grootste der aan deze rivier gelegen kampongs, is tamelijk bevolkt, heeft eenige goede houten huizen, doch is ook, even als alle Lampongsche kampongs, zeer onregelmatig gebouwd en onzindelijk. Het terrein langs de oevers der Soengkei en de daarin vloeijende beken is tamelijk vruchtbaar, en die vruchtbaarheid neemt toe, naar mate men meer westelijk het hoogere terrein nadert. De bevolking plant voldoende rijst en andere artikelen voor hare behoefte, terwijl de weinige produkten voor den handel eenen uitweg vinden naar Manggala.

Van Negri Toelang Bawang loopt het voetpad, gedurende ruim 26 palen, onophoudelijk door bosch, waarvan de eentoonigheid nu en dan wordt afgebroken door rivieren en beken en verlatene, met hooge alang-alang begroeide ladangs. Het verdient opmerking, dat op vele plaatsen van vroegere ladangs niets dan alang-alang groeit en de wording van bosch belet, terwijl de zandige grond zich door dorheid kenschetst, en de tijdelijke vruchtbaarheid alleen te zoeken is in de afgevallen bladeren van het vroeger dien grond bedekt hebbend bosch; dusdanig terrein wordt dan ook nimmer meer voor het aanleggen van ladangs gebruikt.

Naar mate men de rivier Bezaij nadert, wordt het terrein meer open; het voetpad slingert in eene zuidelijke rigting langs de rivier tot kampong Kota Boemi. De grond is langs de rivier Bezaij op vele plaatsen geschikt voor de peperkultuur en men vindt hier en daar pepertuinen; die welke ik bij de kampong Gedong Menang bezigtigde, was, hoewel niet groot, goed onderhouden; overigens plant men rijst, boomwol, djagong, obies, suikerriet en tabak voor eigen gebruik.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

Bij Kota Boemi wordt men met een vlot over de rivier gezet en loopt het voetpad in eene noordwestelijke rigting, gedurende 10 palen, door bosch, tot aan de kampong Karang-an aan de rivier Oempoe, neemt vervolgens eene noordelijke rigting, den regter oever der rivier volgende, voorbij de kampongs Boemi-agong Oedik, Kedaton en Boemi-agong Ilier tot Gebang; van daar loopt het voetpad nog eenigen tijd langs de rivier tot aan de kampong Missier Moeda, van waar de verbinding verder langs de rivier geschiedt.

De rivier Oempoe ontspringt aan den voet van den berg Pasagie, welke ten westen met het Barissan gebergte zamenhangt; zij wordt in haren loop versterkt door verschillende kleine rivieren, welke haren oorsprong vinden in het gebergte, dat de water- en grensscheiding tusschen Palembang en de Lampongs uitmaakt, loopt voorbij de kampongs Boemi Ratoe, Blimbangan, Karang-an, Boemi-agong, Missier Moeda, Karang-agong, vereenigt zich, even voor de kampong Pakoean, met de Bezaij en neemt alsdan den naam aan van Waij-kanan. In het bovengedeelte der rivier Oempoe is het zand van het rivierbed met goud bezwangerd, doch, sedert het zoeken naar gom-elastiek meer winst oplevert dan het zoeken naar goud, vindt men geene liefhebbers meer. De kultures, welke men langs de oevers der rivier Oempoe aantreft, bestaan in rijst, djâgong, obies en suikerriet; hooger op de talangs, boomwol en peper. De hoofden van de kampongs Karang-agong en Goenong Waras waren bezig met het aanleggen van nieuwe pepertuinen; overigens is deze kultuur niet zeer uitgebreid en de koffijboom treft men hier en daar alleen als paggerplant aan.

In eenige kampongs vindt men ijzersmeden, die parangs en andere kleine gereedschappen, zoomede krissen en lansen vervaardigen. De in de kampong Missier Moeda door de meisjes vervaardigde sarongs en tapis voor eigen gebruik,

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

naderen meer de volmaaktheid, terwijl de zijdeworm hier, even als in het distrikt Sepoeti, door haar wordt aangekweekt.

In eene te Gebang gehouden vergadering, alwaar een groot gedeelte der hoofden uit de omstreken tegenwoordig was, ook over de verschillende kultures, handelende en hun aanmanende om zich meer op de uitbreiding van den rijstbouw en op nuttige winstgevende kultures als koffij, peper en boomwol toe te leggen, en vooral hunne bevolking het verderfelijke van de weinige uitbreiding der kultures onder het oog te brengen, antwoordde het oude hoofd van de kampong Toelang Bawang, dat zij daar weinig aan konden doen, dat het volk uit den aard lui was en niet meer plantte dan het noodig heeft, en dat, wanneer de oogst in de ladangs was afgeloopen, de jongelieden in de bosschen rondzwierven om boschprodukten te zoeken.

De kampongshoofden hebben over het algemeen zeer weinig ontzag onder hunne bevolking. Door de soekoehoofden en pangawas of hoofden van huisgezinnen gekozen, beoogen zij niets dan hunne ingebeelde verheffing, en houden ieder tot vriend, die hen kan doen vallen; de onmagt over hunne bevolking gaat dikwijls zoo ver, dat geheele huisgezinnen zich, zonder hunne voorkennis, uit de kampong verwijderen, in oemboels of ladangs gaan wonen en zich aan het gezag onttrekken; alleen dan klagen zij, wanneer de Gezaghebber zich toevallig op hunnen weg bevindt, en komen zij met zaken voor den dag, waarin hunne magt te kort is geschoten, van vier en vijf jaren geleden, die als dan moeijelijk meer te herstellen zijn.

Enkele hoofden maken daarop eene gunstige uitzondering; het zijn vooral die, welke de ingewikkelde geschillen en oneenigheden der bevolking, door hunne slimheid, naar genoegen der partijen weten te ontwarren, of liever waarin zij zoodanig beslissen, dat de ijdelheid van beide partijen gestreeld wordt.

Het door mij gevolgde voetpad van Tarabangi over Blim-

bangan, Poengok, Toelang Bawang, en Kota Boemi is de kortste en beste verbindingsweg tusschen de Lampongs en Palembang, doch alleen in het drooge jaargetij te gebruiken; dit voetpad is breed genoeg om te paard te worden gebezigd, en loopt over Karang-an naar Koeroeng-an djawa aan de rivier Kommering. De verbinding langs de rivier Toelang Bawang vereischt meer tijd.

Het gedeelte van de rivier Oempoe van Karang-an tot Negara Batin is zeer bevolkt, in vergelijk van het overige gedeelte der Lampongs. Op eenen afstand van ruim 10 uren roeijens, treft men 16 kampongs en verscheidene oemboels of ladangs aan; het is dan ook ontegenzeggelijk het bevolkste gedeelte dezer distrikten. Van Gebang per praauw de rivier Toelang Bawang afzakkende, komt men langs tamelijk wel bebouwde oevers; doch op den tijd van beplanting moet naauwkeurig gelet worden, daar, zoodra de regen invalt, op vele plaatsen de bebouwing door overstrooming belet wordt.

Langs de geheele rivier treft men geen enkel sawahveld aan; het terrein is daarvoor ongeschikt, omdat men het water niet op het veld kan brengen wanneer men het noodig heeft; de ladangs leveren rijst, djagong, suikerriet, en een weinig tabak; boomwol wordt op hoogeren grond geplant.

De rivier Toelang Bawang, waaraan het distrikt zijnen naam ontleent, wordt uit verschillende takken gevormd; haar hoofdtak is de Oempoe, welke de rivieren Tahami, Giham en Pisang opneemt, vervolgens versterkt wordt door de rivier Bezaij en alsdan vereenigd, onder den naam van Waijkanan, of het regterwater, doorloopt tot de kampong Pagger-Dewa, aldaar de Waij-kiri of het linkerwater ontvangt, en nu, onder den naam van Toelang Bawang, voorbij Oedjong Goenong, Tiganennang, Kebang en Manggala, naar zee loopt. Alle wateren waardoor de Toelang Bawang gevormd wordt, zijn reeds groote rivieren en tot ver binnenlands met praauwen toop en djaloer bevaarbaar. De

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

oevers der rivier, welke, even als de meeste Lampongsche rivieren, uit een fijn, korrelig, ligt gekleurd zand, vermengd met leem bestaan, hebben echter nog een ander bestanddeel, zijnde eene soort van witten zandsteen, welken men vooral in het bovengedeelte der Oempoe aantreft. Overigens zijn zij steil en hoog; langzamerhand verliezen zij zich, doch dit is met den linker oever eerder het geval dan met den regter, tot zij bij kampong Moerassa, 24 uren roeijens beneden Manggala, gelijkelijk afnemen en, na de rivier Pidada te hebben opgenomen, zich geheel in het lage terrein verliezen. Bij de monding is deze rivier zeer breed, zij is landwaards in tot Manggala voor groote praauwen en schoeners bevaarbaar. In den tegenwoordigen tijd heeft men ruim 48 uren roeijens noodig om van Gebang tot Manggala te komen, terwijl men omgekeerd ruim 60 tot 70 uren zou noodig hebben. Geladen praauwen hebben veel moeite de rivier op te komen; het opvaren duurt in de wesmoesson, van de monding tot Manggala, somtijds 15 dagen; in de oostmoesson van 6 tot 8, naar gelang van den stroom. Manggala de hoofdplaats van het distrikt en het verblijf van het distriktshoofd, is tot dusverre, na Telok Betong, de voornaamste handelsplaats van dit gewest, en wordt eigenlijk zamengesteld uit de vier op den regter oever der rivier gelegen kampongs Oedjong Goenong, Kebang, Tiganennang en Manggala, welke gezamenlijk eene lange straat formeren van nagenoeg twee Engelsche mijlen gaans. De handel is er op verre na niet zoo levendig als te Telok Betong, ook vindt men er geene gevestigde winkels of warongs; de handelaar loopt met zijne goederen van kampong tot kampong; voor den verkoop van produkten is er geen bazaar. De uitvoer handel bestaat in gom- elastiek, boomwol, hars, peper, koffij (weinig), hand-en bindrotan en rijst, welk laatste artikel met geringe hoeveelheid naar Lingga wordt uitgevoerd, hetgeen gedurende dit jaar, 300 pikols heeft be-

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

dragen. De invoer bestaat in lijnwaden, sarongs, kains, zout, gambier, aardewerken en verschillende andere artikelen.

De oevers der Toelang Bawang zijn, even als die der Sepoeti en Pangaboeang, rijk aan hout en Manggala is ook als houtstapelplaats goed gelegen; uitvoer van planken, zoo als te Seringkibo, vindt er nog geen plaats.

Te Kebang, de tweede kampong na Manggala, heeft men eene mesdjid, de eenige in het distrikt. Boeginezen, Maleijers, Javanen en Chinezen zijn te Manggala meestal gevestigd om handel te drijven, terwijl een der weinige alhier gevestigde Chinezen tevens gemagtigde is van den amfioenpachter.

Op 3½ palen zuidelijk van Manggala, bij de oemboel Bodjong Tenoh, vindt men de rawah Bakoeng, waardoor de groote weg loopt; hier door is een dam gelegd, welke door twee bruggen met de oevers is verbonden. Goenong Batin, (paal 65½) zuidelijk van Manggala aan de rivier Troesan, is eene onaanzienlijke kampong door bosch en wildernis omringd; vroeger was hier een koffijtuin aangelegd, doch, òf de grond niet goed was, dan òf men voor de jonge aanplanting geene zorg genoeg had gedragen, is mij niet duidelijk gebleken; zeker is het, dat de moeite der bevolking niet beloond is geworden.

Lampoijang (paal 54½) is eene zeer kleine armoedige kampong, waar men vroeger natte rijstvelden heeft aangelegd, zonder er resultaat van te erlangen. De weg van Manggala tot Tarabangi is, even als het overige gedeelte door digt bosch begrensd, terwijl men hier en daar slechts eene ladang aantreft.

Zoo ver mijne onderzoekingen hebben geleid blijkt het, dat de landbouw in de distrikten Sekampong, Sepoeti en Toelang Bawang het eerste middel van bestaan der bevolking is, en de rijstbouw in ladangs of drooge rijstvelden

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

het produkt waaraan zij zich hoofdzakelijk toewijden; dusdanige rijstvelden worden maar eens of tweemalen beplant; eerst na verloop van 4 à 5 jaren, en in sommige streken eerst na 20 jaren en langer, keeren zij tot de bebouwing der vroegere ladangs terug. De Pangeran van Tarabangi, Semporna Djaja Poeti, heeft mij verklaard, dat de grond, waarop zijne grootmoeder ladangs had gemaakt, tot heden nog niet geschikt was om daarop te planten; dit is volgens mijne bescheidene meening, wel een bewijs voor de onvruchtbaarheid van den grond in sommige streken van dit gewest.

Na afloop van den padie oogst wordt, in de daarvoor geschikte streken, boomwol geplant; ook teelt men er tabak, indigo, suikerriet, djâgong en obies.

Pepertuinen treft men in het distrikt Sepoeti weinig aan; alleen aan de rivier Batang harie en in het landschap Pennat vindt men geschikten grond voor die kultuur; in het distrikt Toelang Bawang, in het bovendeel tamelijk, in het benedendeel is de grond voor de peperplant ongeschikt. Het distrikt Sekampong heeft veel geschikten grond voor de peperkultuur.

Koffij vindt men alleen als paggerplant; de Lamponger is gewoon rond de pepertuinen en in de nabijheid der kampongs koffij te planten; alleen, zoo als ik boven reeds zeide, vindt men eenen regelmatig aangelegden koffijtuin bij de kampong Gedong-Horta in het hoogere terrein van Sepoeti.

Volgens mijne geringe kennis is het terrein voor sawahvelden op groote schaal ongeschikt. Dit gewest is voor een gedeelte van dezelfde terrein formatie, waardoor de geheele oostkust van Sumatra zich kenmerkt, en wanneer ik wel onderrigt ben, is het maken van ladangs of drooge rijstvelden langs de oostkust van dit eiland zeer algemeen.

Voor het aanleggen van koffijtuinen had men geschikten grond moeten zoeken in het hoogere terrein, en niet bijna door iedere kampong koffijtuinen laten aanleggen, waarover

met de voorhanden middelen geen toezigt kon gehouden worden.

De uitvoer van peper uit Sepoeti en Toelang Bawang bedraagt gemiddeld van 300 tot 500, boomwol van 2000 tot 3000, koffij van 50 tot 80 pikols per jaar.

Uit het bovenstaande blijkt, dat, afgescheiden van de boschprodukten en de goede houtsoorten, het produktief vermogen der door mij bezochte distrikten zeer gering is, dat volgens mijne bescheiden meening, kan worden toegeschreven aan de weinige en niet zeer ijverige bevolking, en den niet overal even vruchtbaren grond.

De zijdeworm wordt door de vrouwen en jonge meisjes aangekweekt, en de daarvan aangewonnen zijde gebruikt bij het weven van hare tapis of kains. De behandeling geschiedt met tamelijk veel zorg en zeer eenvoudig op de volgende wijze. Na negen dagen wordt uit de eijertjes de zijdeworm geboren, waarna men den worm voedt met de fijn gesneden bladeren van den wilden moerbeziënboom, hier bekend onder den naam pohon kitoe di dalam; vier dagen daarna ondergaat de rups eene verandering, bekend als sakit salin koelit dalam, en blijft gedurende twee dagen in dien toestand, waarna men de fijn gesneden bladeren vernieuwt; nu gaat het wormpje nog drie malen, telkens met tusschenpoozingen van twee dagen, in eenen kwijnenden staat over; na ieder dezer perioden worden de fijn gesneden bladeren vernieuwd, welke bladeren men grooter snijdt naar mate het wormptje groeit. Wanneer deze wisselingen zijn doorloopen begint het diertje, na verloop van vijf dagen, op te houden met eten, waarna men het dekt met drooge bladeren of met eenen fijn gevlochten rooster van bamboe, waarover men eenen doek legt; aan dezen rooster of aan de bladeren begint zich de cocon te formeren, hetwelk na twee dagen voltooid is, en die alsdan van de bladeren of rooster wordt afgenomen, waarop de rups in den staat van pop overgaat. Die welke nu tot voortteling bewaard

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

worden, plaatst men in een luchtig fijn gevlochten mandje van bamboe. De pop wordt na negen dagen kapel, legt eijeren en sterft. De tonnetjes of popjes, welke men tot het maken van zijde gebruikt, worden in heet water gelegd, en, wanneer zij goed vochtig zijn en als het ware min of meer opgelost, begint men langzaam de wol van de cocon af te trekken, waarna men met een zeer eenvoudig werktuig, tot het spinnen der zijde overgaat. Na de spinning wordt dezelve gewasschen en is alsdan voor de weving gereed.

Met de veeteelt houdt men zich niet bezig; de buffels loopen in het wild rond en worden eens per jaar of bij feestelijke gelegenheden verzameld. Voor den landbouw worden zij niet en als lastdier zeer zelden gebruikt.

Overigens treft men in enkele kampongs geiten aan, welke van elders worden ingevoerd.

De vaccine is in de door mij bezochte distrikten uitgestorven; ik heb uit Sepoeti jongelingen medegenomen naar Telok Betong, om hen te laten vaccineren en daardoor deze kunstbewerking weder in te voeren.

De bevolking der distrikten Sekampong, Sepoeti en Toelang Bawang verrigt de volgende heerendiensten:

1e. het voor haar gedeelte onderhouden en schoonmaken van den grooten weg;

2e. de antaran diensten langs wegen en rivieren, waarvoor zij betaling krijgen; dit komt zelden voor en alleen bij reizen van ambtenaren en officieren;

3e. het begeleiden van oppassers en het overbrengen van brieven;

4e. het overzetten over de rivieren Sekampong, Sepoeti, en Pangaboeang.

Tot het schoonmaken van den grooten weg is de mannelijke bevolking in drie deelen gesplitst, waarvan een gedeelte jaarlijks opkomt, zoodat zij om de twee jaren eens aan den weg werken. Deze dienst is volstrekt niet

drukkend, en de eenige moeijelijkheid die er bestaat is, dat een gedeelte der bevolking van 4 tot 6 dag reizen ver moet komen, en gedurende eene maand van hare woonplaatsen verwijderd is om daaraan deel te nemen. Dit euvel kan moeijelijk uit den weg worden geruimd, wil men die dienst niet op de bevolking doen drukken, welke in de nabijheid van den weg woont en waaraan de andere hier bovengenoemde heerendiensten uitsluitend zijn opgedragen; deze moeijelijkheid kan dan eerst worden gewijzigd, wanneer meer wegen het land doorsnijden, want de voet- en boschpaden maken daarop eene uitzondering.

October, 1854.

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA

PNRI 87/88 - 182

MULUD

PERPUSTAKAAN NASIONAL
REPUBLIK INDONESIA